

Peer Reviewed

ISSN 2319-8648

Indexed (SJIF)

Impact Factor - 7.139

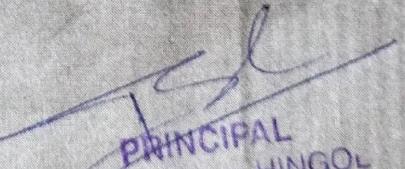
Current Global Reviewer

UGC Approved International Refereed Research Journal Registered & Recognized
Higher Education For All Subjects & All Languages

Oct. 2022 Issue - 60 Vol. 1

Editor in Chief
Mr. Arun B. Godam

PRINCIPAL
Shivaji College, HINGOL

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 60 , Vol. 1
Oct. 2022

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

Impact Factor – 7.139 ISSN – 2319-8648

Current Global Reviewer

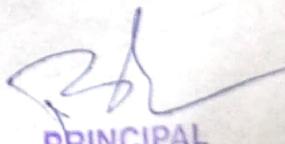
Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

Oct. 2022 Issue - 60 Vol. 1

Chief Editor

Mr. Arun B. Godam

Shaurya Publication , Latur

PRINCIPAL
Shivaji College, HINGOLI

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 60 , Vol. 1
Oct. 2022

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

16. लोकशाहीतील नैतिकता प्रा. डॉ. मुनिलदत सोणार गवरे	54
17. लोकशाहीचे सामाजिक आधार आणि आव्हाने. हौ. विलास सोमाझी पवार	57
18. आच्छानाच्या विळळ्यातील भारतीय लोकशाही प्रा. चंद्रकांत एन, पुरी	60
19. भारतांतील दारीदर : लोकशाहीसमोरील आव्हान सुदर्शन उत्तमराव ढासे	63
20. "भारतीय लोकशाही समोरील समकालीन समस्या आणि आव्हाने" प्रा.डॉ. जी.डी. घोडे	67
21. "भारतीय लोकशाही समोरील समकालीन आव्हाने आणि उपाययोजना" प्रा.डॉ.सतिष मेलारी कटके	69
22. भारतीय लोकशाहीची तत्त्वे : यश आणि अपयश हौ. डी.के. खोकले	72
23. लोकशाहीतील प्रसार माध्यमांची भूमिका व महत्व डॉ. विलास बी चांदजकर	76
24. निवडणुक व्यवस्थेतील सुधारणा : भूतकाळ आणि भविष्य काळाचा आढावा प्रा.डॉ.भानेराव सुधाकर नारायण	78
25. प्रादेशिकवाद प्राचार्य डॉ., तळणीकर एस.जी.	82
26. भारतीय लोकशाही समोरील समकालीन समस्या आणि आव्हाने प्रा.डॉ.सचिन रामराव काळवांडे	88
27. भारतीय लोकशाही समोरील समस्या आणि आव्हाने प्रा. मुरुनाथ मावंजी घुटे	91
28. राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण: भारतीय लोकशाहीपुढील एक आव्हान प्रा. डॉ. वालासाहेब जी, जोगदंड	94
29. शाश्वत विकासासाठी पर्यावरणाची आवश्यकता : एक राजकीय अध्ययन प्रा. डॉ. स्वामी विरभद्र गुरुप्पा	100
30. 'संत साहित्यातील लोकशाही मुळ्य' डॉ.श्रीराम मारीतराव कळाळे	103
31. भारतीय लोकशाहीतील धर्माचार : एक आव्हान डॉ. चांगदेव निवृती मुंदे	105

J.S
103
PRINCIPAL
Shivaji College, HINGOL

'संत साहित्यातील लोकशाही मुल्य'

महाराष्ट्र भारतीय विभाग प्रमुख,
विभागीय विभागाचा अधिकारी.

महाराष्ट्र राज्याचा सरकाराचे विविध संप्रदाय आणख्यापरीमे समाजकल्याणाचे कार्य करीत होते, महाराष्ट्रात नांगांप्रदाय, खालून खालून संप्रदाय, वारकरी संप्रदाय, शीर्सीव विभागात संप्रदाय असे प्रमुख संप्रदाय कार्य करीत होते, प्रत्येक संप्रदायाची विचारधारा ही एकत्रेता घेणाऱ्यी होती म्हणून समाजातील लोक यांची विचारधारा आपल्याता रुचेव त्या विचारधारेच्या माझे लागती होती, त्या संप्रदायात त्यांची इच्छा करून संप्रदायात घेणाऱ्ये होते, तात्पर्यात संप्रदायामध्ये ज्ञानाचा वसा गुरुकृत आणण्येतल्या नंतरतो जिज्ञासा द्यावाचा, अमा संकेत होता, त्यामुळे ने तत्प्रज्ञान साधाऱ्य आणख्यापर्यंत पोहोचू शकत नव्हते, ज्ञानापासून समाज वंचित राहत होता, या संप्रदायामध्ये ममानंतेचा इहा दावेदार्थ आवेदा होता, स्वातंत्र्य समता बंधुता या मानवी मूल्यांचा अंगीकार या संप्रदायामध्ये नव्हता, म्हणून संप्रदायाची तत्प्रज्ञान हे ईरित स्वरूपात होते, असे तत्प्रज्ञान सर्वसामान्य माणसापर्यंत पोहोचवणे हे गरजेवे होते.

आदिनाथ युह सकाळचित्ताचा भवित्वात याचा मुख्य शिष्य, भवित्वाते बोड गोरक्षाशी केला गोरक्ष वडना गहिनीनाथा गहिनीनाथेनिवृत्ती दाखार झालेदेव योजविले योजविले, असी युह परेप्रवा नांगांप्रदायात होती, नांग संप्रदायात ज्ञानदानाची परंपरा वारसा रुपाने पुढे जात होती, नांग संप्रदायाचा यूक्तपुरुष आदिनाथ होता, या आदिनाथाकडे असलेले ज्ञान तो कोणत्याही शिष्याला देऊ शकत नव्हता, जो त्याचा मुख्य शिष्यकाहे ज्ञानाचा दिले जात असे, अस्य शिष्य त्यापासून वंचित राहत असत, आदिनाथाचा मुख्य शिष्य भवित्वात होता तर भवित्वात मुख्य शिष्य शहिनीनाथ होता, आणि शहिनीनाथाचा मुख्य शिष्य निवृत्तीनाथ होता, निवृत्तीनाथा लाजे ज्ञान गहिनीनाथाने दिले, तेच ज्ञान निवृत्तीनाथाने झानेद्वाराचा दिले, झानेद्वारानी रंस्कृतमध्ये असलेलेहे ज्ञान भराढी भाषेत रुपांतरीत करून सर्वसामान्य मराठी भाषिकांपर्यंत पोहोचवण्याचे कार्य केले, नांग संप्रदायातील लेचवटचा पुरुष म्हणजे संत झानेद्वाराहोय.

मंह मानवेदवांनी वारकरीसे प्रदायाची स्थापना केली, या संप्रदायामध्ये समाजातील ची - पुरुष, शूद-अति शुद कोणत्याही जातीधर्मातील अस्तीला स्वाम होते, असीत स्वातंत्र्य, समता, आणि बंधुता या लोकशाही मूल्यांचा पाया वारकरी संप्रदायात आहे.

समाजातील योगात्याही जातीपातीच्या अस्तीला ईश्वराची सेवा करता येऊ शकते, जातीयता वारकरी संप्रदायात पाळती जात नाही, ऐरीचा यिहुल हा वारकरी संप्रदायाचा समन्वयक आहे, ईश्वराचे अस्तित्व हे चराचरामध्ये असूनजाती-धर्मातील ची पुरुष कुणीही त्यांनी स्पर्श करून भरती वरू शकतो, याची जाणीव संत नामदेवांनी समाजाला दिली ईश्वराला जातीभेद मान्य नाही जातीभेद ईश्वरनिर्मित नमून भानवनिर्मितजाहे, हे समाजाचा सांगण्याचे कार्य संत नामदेवाचेआहे, वारकरी संप्रदायाची पताका संत नामदेवाने पंजाबपर्यंत नेलेली आहे तसेच इतिहायेपर्यंत ही नेलेली आहे, संत नामदेवांनी संपूर्ण भारत भूमण केलेले आहे, संत नामदेवांनी वारकरी संप्रदायाचा प्रसार आणि प्रचाराचे कार्य घार मोठ्या जोमाने केले, वारकरी, संप्रदायामध्ये अठरापगडजातीधर्मातीलखडी-पुरुषांना एकत्रित करून वारकरी संप्रदाय घाटविला, त्यांनी वारकरी संप्रदायाची सीतीमूल्य समाजामध्ये रुजवण्याचे कार्य केले.

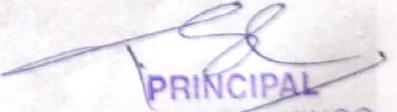
वाराच्या शासकामध्ये समाजात जातीय विषयमता, अस्पृश्यताही शिंगेला पोहोचवी होती, सर्वसामान्य माणसाला जगणे असाहूप झाले होते, अशा अवलिकृत भाषणाले स्वातंत्र्याचा योग्य दिशा देण्याचे काम संत नामदेवांनी केले आहे, संत नामदेवांनी काशीयात्रा करून आल्यानंतर अद्भुताच्या शाळवंटामध्ये मार्यादा जेवणाचा कार्यक्रम घेतला, या कार्यक्रमात विविध जातीधर्मातील लोकांनी स्पृश्य - अस्पृश्य, जातीयता न बाळवाचा एकज यंगीतील बऱून मार्यादाच्या भोजनाचा साभ घेतला, संत नामदेवांनी ही प्रचंड परिवर्तनाची लाट वारकरी संप्रदायाच्या माध्यमातून शूर्ण केलेली आहे, आजच्या लोकशाहीची मूळ तत्वे ही संत साहित्यात असलेली आपल्याता दिसून येतात, समाजामध्ये समता निर्माण वरपण्यासाठी माणसाने आचरण करून यासंदर्भात संत तुकाराम लिहितात.

*जोडीनिया धन उत्तम वेळारे।उदास विचारे वेळारे॥४३॥

उत्तमचि गती तो एक पावेल।उत्तम भोगील जीवधाणी॥

पर उपकारीने थें परनिदापर खिंवा सदा बहिणी माया॥५१॥

समाजामध्ये विषयमता वाढवेली आहे, सामाजिक विषयमता कमी कार्यक्रमी असेल, स्वातंत्र्य समता बंधुत्वाचा अंगीकार करायचा असेल तर आपले अव्याहार हे उत्तम प्रवतारचे असले पाहिजे, आपल्याता यांची गोषीमुळे त्यांची होतोत शा गोषीमुळे दुष्क्षयाचा मुद्दा तास होईल, याची

PRINCIPAL
Shivaji College, HINGOL

ज्ञानीय भाषणाचा अंगी ज्ञानी पाहिजे तरच विद्युबंधुत्व निर्माण होईल महणून आवरण विनश्युद असते पाहिजे जेव्हा आवरण आणि विनश्युद असते तेच्हा किंवदन्ता वाढीम वापरे विनश्यता वाढीम लावण्यावाबद्दल गेत तुवाराय विनियोग,

'अज्ञत ब्राह्मण ज्ञानी स्थाने तोंडाकाय स्थानी रांदप्रसादवरी'

वैष्णवाचा भार शक्य स्थानी मातांशुद्ध उपर्यंता कुलगारी॥

ज्ञान ही ज्ञानाचा एक तुऱ्या ठक लक्षण नाही त्यामारी माणमार्जे आवरण आणि विन हेच कर्मय उर्ध्वीन गेते, माणूस कोणत्याही जाती नाही ज्ञानाचा तुऱ्या त्याचा आवरण विनियोगमुद्दा असेही तर तो शेषव असते.

माणांकामाहीन विनश्यना ज्ञानीयता अस्पृश्यता, विटाळ या वार्षीमुळे स्वातंत्र्य समता बंधुत्व या मूल्यावर गदा येते यांनी असेही असते असेही.

'वेदासी विटाळ शास्त्रासी विटाळ। पुराणेऽमंगल विटाळाची॥

जीवासी विटाळ शिवासी विटाळ। काया अमंगल विटाळाची॥

ब्रह्मिश विटाळ विष्णू सी विटाळ। शंकरा विटाळ अमंगल ॥

जन्मती विटाळ मरतां विटाळ चोखा म्हणे विटाळ आदि अंती॥'

विटाळाची ज्ञानी मर्वद असेही तर तो विटाळ का म्हणून पाळावा आणि समाजात असमानता का निर्माण करावी, जीवामेळा समाजातील असा फृश्यह असावा चरतात.

ज्ञानेश्वरांनी एसायदानामध्ये विद्युबंधुत्वाची संकल्पना मांडली आहे विश्वाच्या कल्याणाची मागणी ईश्वराकडे केलेली आहे हे मर्वद जीवामाहीन ज्ञानी निश्चित आहे.

मिळवूऱ्य :

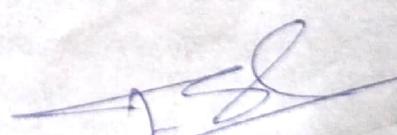
- जीवामाहीची स्वातंत्र्य, समता, बंधुता ही महत्वाची मूल्याहेत.
- जीवामाहीला टिकवायचे असेही तर या मूल्याची जोपासना झाली पाहिजे.
- जीवामाहीत माणमाला स्वातंत्र्य असते.
- जीवामाही असानेच्या तत्वावर चालते.
- समाजात सर्वांना समान न्याय भिळतो.
- दंधुता या तत्वामुळे समाजातील एकमेकाबद्दल असलेली परकेपणाची भावना जाऊन आपलेपणाच्या भावनेचा उदय होतो.
- जीवामाहीच्या बळकटीकरणासाठी ही मुल्ये आवश्यक आहेत.

संदर्भ टिप्प:

1) प्राचीनभृत्यांकविताभागाएक - संपादकसाहेब खंडोरलोकविद्याप्रकाशनपरभणीपृष्ठ 78

2) डॉ. पू. 78

3) डॉ. पू. 90

PRINCIPAL
Shivaji College, HINGOL